

Justice And Economic Justice in Beauchamp and Greenberg

Yaşar Alkan¹

Manisa Celal Bayar University, Economy Department

ABSTRACT

In this study, the views of T. Beauchamp and J. Greenberg will be discussed who criticized the doctrine derived from J. Rawls' Justice Theory. The concept of justice, allocative justice, social justice, all inclusive system and background justice, the ideal form, libertarianism and the basic structure will be examined. In the context of analyzing what they do, their arguments will be put forth as arguments for justice and economic justice. Anecdotes will be given of the needs to be made in order to establish the distributive economic justice in the macro context and the micro scale in the enterprises.

Key Words: Justice, Economic Justice, Rawls, Beauchamp, Greenberg

ARTICLE INFO

Received: 19.07.2018

Revision Received:
04.09.2018

Accepted: 24.09 2018

Published Online:
01.10.2018

¹Corresponding author:

Doctor of Philosophy in Economics

yasaralkanxxx@hotmail.com

0554 843 67 88

Beauchamp ve Greenberg'te Adalet ve İktisadi Adalet

Yaşar Alkan²

Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İktisat Bölümü

ÖZET

Bu çalışmada J. Rawls'ın *Adalet Teorisi*'nden türetilen öğretinin kritiğini yapan T. Beauchamp ve J.Greenberg'in görüşleri ele alınacaktır. Adalet kavramı, tahsis adaleti, sosyal adalet, her şey dâhil sistem ve arka plan adaleti, ideal form, özgürlükçülük ve temel yapı konuları incelenecektir. Yaptıkları analizlere istinaden çalışmalarının adalet ve iktisadi adaletle yönelik argümanları ortaya konulacaktır. Makro bağlamda toplumun, mikro ölçekte ise işletmelerde dağıtıcı iktisadi adaletin tesis edilmesi için yapılması gerekenlere dair anekdotlar sunulacaktır.

MAKALE BİLGİSİ

Alınma Tarihi:
19.07.2018
Düzeltilmiş hali alınma tarihi: 04.09.2018
Kabul Edilme Tarihi:
24.09 2018
*Çevrimiçi yayınlanma tarihi:*01.10.2018

Anahtar Kelimeler: Adalet, İktisadi Adalet, Rawls, Beauchamp, Greenberg

² Sorumlu yazar iletişim bilgileri:

İktisat Dr.

yasaralkanxxx@hotmail.com

0554 843 67 88

Giriş

J. Rawls'ın *Adalet Teorisi* adlı eserinde ele aldığı ve AngloAmerikan adalet ve hukuk anlayışında çığır açan yeni tartışma konsepti çeşitli bilim dallarından ilgili kişileri cezbetmiştir. Nitekim özellikle ahlak felsefesi üzerine çalışmaları olan Tom Beauchamp ile psikanalist Jay Greenberg'in kuramı ele alış biçimleri dikkat çekmektedir. Faydacı doktrinin savlarının sisteme hükmettiği kapitalist dönemde yararın hakka öncelenmesiyle liberteryan, egaliteryan, komüniteryan öğretilerin takipçilerine eleştiri imkânı sunan yeni alanlar açılmıştır. Rawls'ın yanında Dworkin, Taylor, Sandel, Nozick ve MacIntyre gibi düşünürlerin yönelttiği tenkitler sayesinde süregelen faydacı adalet anlayışına karşı güçlü tezler ortaya konulmuştur. Beauchamp ve Greenberg de bu fikir paylaşımı alanına katkıda bulunmuşlardır.

Temel toplumsal yapının süregeldiği hayat evreninde içine doğduğu şartların kısıkcı altında mütemadiyen ezilen insanın yükümsüz hale getirildiği sosyal organizasyon Beauchamp için irdelenmesi gereken hususlardandır. Zira Beauchamp, böyle bir ortamda kimin neyi hak ettiğinden ziyade oluşturulan malların, hizmetlerin, gelirin ve servetlerin taksiminin (dağıtımının, bölüşümünü) hangi adalet ilkeleri dâhilinde ve nasıl bir prosedürle gerçekleştirileceğini sorgulayan Rawls'ın kuramından hareketle inceler. Özgürlüğün özgürlükçülükle ve adalet normları ile korelasyonunu irdeler. Dolayısıyla onun amacı da Rawls'ın adalet ilkelerine ve kurumların iktisadi etkilerine dair gerekçelendirmelerini değerlendirerek yeni bir bakış açısı ortaya koyabilmektir.

Greenberg ise iktisadi adaletin mikro boyutuna dikkat çekmektedir. İşletmelerde adalet dağıtımının psikolojik boyutlarını irdelemektedir. Örgütsel adalet dağıtımında çalışma süreleri, maaş, terfi, ikramiye, iş tatmini, beklenen hayat planları, kuruluşun imajının elemanlara etkileri gibi konuların önemini inceleyerek ilgililere katkı sağlayacak veriler elde etmektedir. Adaletin her işleme sirayet etmesi gereken özelliği ele alındığında işletmelerin hem verimliliğini hem de çalışanlarının aidiyetini artıracak hususları ortaya koyması mühimdir.

Adalet ve iktisadi adalet adına yapılan çalışmaların genel hatlarını ihlal etmeden mikro ve makro boyutlarını gözden geçirerek yeni perspektifler sunan Beauchamp ile Greenberg'in görüşleri ilgili konularla ilgilenenler için zihinlerde farklı bakış açıları oluşturma potansiyeline sahiptir. Bu bağlamda öncelikle Beauchamp'ın adalet teorisini analiz ettiği çalışması ele alınmaktadır.

1. Beauchamp'ın Adalet Teorisi Analizi

Her daim önem arz eden adalet, insanlık için olmazsa olmaz unsurlardan biridir. Bütün toplumlar adalet üzerine teoriler, kuramlar, kanunlar üreterek hem kendi toplumlarına hem de dünya birikimine katkı sağlamışlardır.

Adalet üzerine düşünsel olarak katkı yapan isimlerden biri de John Rawls'tır. Liberal düşünür olan Rawls, 'adaletin hüküm sürdüğü toplum nasıl olmalıdır?', 'böyle bir toplumda adaleti tesis eden kurumlar nasıl düzenlenmelidir?' gibi temel sorulardan hareket etmiştir. Fakirlikle birlikte gelir eşitsizliğinin yaygın olduğu, fiziksel ve psikolojik şiddetin toplumun her katmanının görüldüğü, kültürel açmazların nesiller arası uyum sorunlarını artırdığı günümüz modern (veya kimilerine göre postmodern) dünyasında Habermas'ın deyimiyle hayat evreni yüksek arzuların çatışma alanı olmaktadır. Her ne kadar iktisadi adalet sorunsalı kadar çarpıcı olmasa da çağdaş toplumlar (!) yaygın etnik uyumsuzlukların gözlemlendiği ve milliyetçi tepkilerin ırkçılığa evrildiği krizlerle boğuşmaktadır. Sayılan bütün açmazlara istinaden ele alındığında, 'adil toplum'un ne olduğu, nasıl olması gerektiği ve onun kurumlarının nasıl düzenleneceği sorularına ilişkin cevaplar arayışı içerisinde olan Rawls 'Bir Adalet Teorisi' (*A Theory of Justice*) eserinde bu sorunlara değinmiştir.

Rawls'ın kavramsallaştırdığı düşünceler yirminci yüzyılın en önemli düşünürleri arasında yer almasına olanak sağlamıştır. Bu bağlamda Rawls'ın *A Theory Of Justice*'daki ortaya attığı görüşlere karşılık birçok bilim insanı destekleyici ve karşıt görüşlü makaleler ele almışlardır. Bunlardan biri de Tom L. Beauchamp'tır. '*Distributive Justice and The Difference Principle*' (Beauchamp, 1980) adlı çalışmasında düşüncelerini ortaya koymuştur.

Beauchamp, Rawls'ın görüşlerini değerlendirirken tümüyle kabul anlamında olmamakla birlikte genel olarak olumlu eleştirilerde bulunmaktadır. Adalet fikrine yönelik diğer anlayışların Rawls'ın görüşleriyle farklarını belirtme amacıyla olan Beauchamp, bölüştürücü adalet, tahsise dayalı adalet, sosyal adalet, fark ilkesi, temel (toplumsal) yapı, adalet zemini, ideal biçim, özgürlükçülük, faydacılık, eşitlikçilik, birinci ve ikinci ilkeler üzerine görüşlerini açıklamaktadır.

1.1. Adalet Kavramı, Bölüştürücü Adalet ve Fark İlkesi

Çağdaş ahlak felsefesinde 'adalet' ve 'bölüştürücü adalet' terimleri çok farklı yollarda kullanılmaktadır (Beauchamp, 1980: 132). Rawls'a göre adalet kavramı yakın olarak dürüstlikle bağlantılıdır. Bu terimler birbirine reddedilemeyecek derecede yakın ilişki içinde iken güncel ahlak felsefesinde 'adalet'in genel anlamına en yakın kelime 'hak'tır. İnsanların hak ya da meşru olarak iddia ettikleri üretim, ihtiyaç gibi şeyler, onların (temelde) ahlaki olarak temel mülkiyetine sahip oldukları şeylere dayanır.

Bölüştürücü Adalet'in daha sınırlı ifadesi sosyal faydalar ya da sorumlulukların düzgün dağıtımını ya da tahsisine sevk etmeye ilişkindir (Beauchamp, 1980: 133). Bölüştürücü adalet özellikle gelir edinimlerinin ve vergi yükümlülüklerinin sınıflar arasında dağılımında adaletsizlikleri oluşturan, adil ekonomik dağıtım konusuna odaklanma eğilimindedir. Bölüştürücü adalet söz konusu olduğunda Rawls ile Nozick arasında ciddi bir görüş ayrılığı ortaya çıkmaktadır. Her ikisi de faydacılığa karşı duruşları, haklar üzerine ettiği savunmalarına, Kant'tan hareketle insanın özünde amaç olup araç haline getirilmemesi görüşünü savunmalarına ve her insanın farklılığını vurgulamalarına rağmen bu farklılıkları vurgulama açısından birbirlerinden ayrılmaktadırlar.

Rawls adalet teorisi olarak 'fark ilkesi' temelinde hareket ederken, Nozick bölüştürücü adaletle birlikte gönüllü mübadele ve transfer ilkesini savunur. Rawls ekonomik ve sosyal faydaların bölüşümünü sağlayan doğal özgürlük, liberal ve demokratik eşitlik ilkelerine ulaşmıştır. Doğal özgürlüklerin oluşturduğu adaletsizliklerin (yetenekler, miras yoluyla edinimler, gelir dengesizlikleri vs.) liberal eşitlik sayesinde sosyal ve kültürel farklılıkların eşit eğitim fırsatı, belli yeniden bölüşüm politikaları ve diğer sosyal reformlar gibi araçlarla hafifletilmeye çalışılmasını öngörmüştür. Fakat bunların da yeterli olamayacağını söyleyerek demokratik eşitliğin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Savunusunu fark ilkesi temelinde açıklamaktadır. Fark ilkesi, sosyal politikalardan toplumun en dezavantajlı kesiminin en fazla yararlanması gerektiğini öngören ilkedir.

Nozick'in, Rawls'ın fark ilkesine yönelttiği eleştirinin temelinde ilkeye bağlı olarak sorumlu davranan, tercihlerini rasyonel edimler lehine kullanan ve çok çalışan kişilerin kazanımlarının refahın yeniden dağıtımın neden olduğu gelir kaybına istinaden adaletsizlik oluşturan bir duruma yol açması vardır. Zira Nozick'in savunusuna zıtlık oluşturan durum, reel düzlemde yani gerçek hayatta fark ilkesinin uygulanabilmesi için malların (toplumsal birincil değerlerin) insanlara karşılıksız olarak dışarıdan verilmiş olması gerekmesine rağmen aslında gerçekleşenin bunun tam aksi olmasıdır. Rasyonel bireyler çalışmalarının karşılığı kadar mal ve refaha hak kazanmaktadır ve irrasyonel ya da yoksun insanlar ise bunlardan mahrum kalmaktadır. Dolayısıyla eşit koşullarda mücadeleye girişen insanlardan daha çok çalışanların daha çok kazanması doğaldır. Fark ilkesine bağlı olarak rasyonel ve çalışan insanlardan diğerlerine doğru yapılacak karşılıksız bir kaynak aktarımı adil değildir. Aksi bir

davranış özgürlüğe aykırı olacaktır. Ayrıca Nozick malların dağıtımını konusunda bireylerin o malları meşru yoldan elde etmeleri halinde adil bir dağıtım (bölüşüm) oluştuğunu savunmaktadır. Dolayısıyla meşru yöntemlerle edinilmiş malların yeniden dağıtımını (Rawls'ın görüşlerine karşı olarak) adalete ters düşer ve özgürlüğü zedeler. Böylece Rawls ve Nozick birbirinden ayrılmaktadır. Beauchamp açısından Rawls'ın savunusu toplumsal sürdürülebilirliğin ve huzur ortamının devamını sağlayabilme açısından daha rasyonel ve adildir. Eşit şartlar sunulsa bile her insanın farklı özellikleri olduğundan koşulların eşitliği bireyleri eşitlemeyecek ve kümülatif iktisadi adaletsizlik daimi olacaktır.

Burada temel sorun doğal yeteneklerin ortalama olup olmadığı konusudur. Nozick'in göz ardı ettiği doğal yetenekler ayrıca doğal engelleri ötelemektedir (yok saymaktadır). Bu öteleme örneğinin engelli insanları sistem içinde göz ardı ederek eşitsizlikleri önleyici olma özelliğini kaybetmektedir. Rawls'ın toplumda en dezavantajlıları en avantajlı (denge sağlanması bakımından) konuma getirme düşüncesi daha adil olarak algılanabilir. Toplumsal açıdan sosyal, kültürel, psikolojik ve en önemlisi fiziksel dezavantajların tespitinde doğal eşitsizliğe yol açan zekâ, kuvvet, sağlık ve yetenek gibi faktörler göz önünde bulundurulmalıdır.

Beauchamp'a göre Rawls'ın aksine diğer yazarlar temel adalet probleminin sosyal faydalar ve sorumlulukların tahsisindeki bir ya da daha fazla adalet tahsis prensiplerinden kaynaklandığı sonucunu çıkarmaktadır. Bu ilkelerin fonksiyonu toplanan faydaların ve sorumlulukların, böyle toplanmışların bölüştürülmesi gerekiyorsa bireyler arasında bölüştürülmesine yöneliktir. İhtiyaçlara ve katkılara yönelik paylara ayrılmaktadırlar. Bu bölüştürücü adalet fikri Rawls'ın deyimiyile adalet tahsisi ile sağlanır.

1.2. Tahsise Dayalı Adalet ve Sosyal Adalet

Tahsise dayalı adalet teorileri dağıtılması gereken faydalar ve sorumluluklar ile mülkiyet haklarına ilişkin temelleri tanımlar. Tahsise dayalı bölüştürücü adalet ilkeleri; her insan için eşit paylaşımaya yönelik olarak her insanın kişisel ihtiyacına, bireysel çabasına (gayretine, girişimine), sosyal katkısına ve liyakatine (erdemine, başarısına) göre sınıflandırılabilir. Bu ilkeler bazı adalet teorileri için hepsinin olması durumunda geçerli olmasına rağmen bazıları için ise bir kaçının olması yeterli görülebilmektedir.

Tahsise dayalı adalet teorileri şu şekilde sınıflandırılabilir: Eşitlikçi teoriler mallar ve hizmetlerin erişiminde ve dağıtımında eşitliği vurgulamaktadır. Sosyalist teoriler serbest piyasa düzenlemesinde katkıyı ve başarıyı esas almaktadır. Faydacı teoriler ise kamusal ve özel faydanın maksimize edildiği karma kullanım kriterini öncelemektedir. Bu teoriler zamana ve toplumsal ihtiyaçlara göre kullanılmaktadır. Yukarıda sayılan ilkelerden beslenirler.

Sosyal işbirliği içinde yükümlülükler ve sorumlulukların uygun dağıtımını için sosyal yardımları üreten ve yükümlülükleri oluşturan müşterek kurumsal düzenlemeleri de dahil eden ve tahsiste sosyal yapıyı en ideal hale getiren adalet biçimi 'sosyal adalet' olarak tanımlanmaktadır. Rawls sosyal adaleti sağlamaya yönelik dağıtılacak sosyal yardımları üreten ve sorumlulukları oluşturan müşterek kurumsal düzenlemelerden yana olduğundan, değerleri ve tercihleri bilinen, tanımlanabilir bireylere dağıtılacak fiili (gerçek) yükümlülük ve sosyal yardımlarla çok fazla ilgilenmemektedir. O oluşturulan zenginliğin dağıtımında dezavantajlıların en avantajlı konumuna getirilerek sosyal adaletin sağlanması durumu ile ilgilenir.

Rawls, toplumu bireysel hakların ancak işbirliği düzeni içinde tanımlanabildiği karşılıklı avantajlar kapsamında korporatif bir girişim olarak kavramsallaştırmaktadır. Bireysel katkılardan oluşan faydaları ortak bir ürün olarak görerek herkesin onun menfaatlerinden eşit hak iddia etmesini düşünür. Üretken kurumlar olmadan dağıtacak hiçbir

şey olamaz ve planlı işbirliği anlaşmasıyla tanımlanan sosyal yapı kendiliğinden adil olabilir ya da olamayabilir. Sosyal yapının adil olması veya süreç sonunda adil hale getirilmesi sosyal adaleti sağlamaktadır. Uygun ve adil bölüşüm bölüştürücü adaleti, bölüştürücü adalet ise tahsise dayalı adaleti, tahsise dayalı adalet ise sosyal adaleti içselleştirir. Silsile halinde gerçekleşen adil durumların oluşturacağı ahenk toplumun sürdürülebilirliğini artırmaktadır.

1.3. Temel (Toplumsal) Yapı

Toplumun temel yapısıyla kastedilen toplumun temel sosyal, kültürel, ekonomik, siyasal ve anayasal kurumları ile bunların senkronize edilip makul zaman içerisinde oluşturdukları toplumsal dayanışmadır. Oluşturulan bütüncül yapı tamamıyla siyasal alanın içerisinde yer alır (Rawls, 2007: 27). Temel (toplumsal) yapıda başlıca unsurlar politik kurumlar, ekonomik ve sosyal düzenlemelerdir. Bu bağlamda Rawls temel yapıyı belli kurallar seti kapsamında kamu sistemi ve özel sistem bütünü olarak ele alır. Temel (toplumsal) yapı öncül olarak ele alınır ve onun derin etkilerinin herkesi etkilediği kabul edilirse adaleti doğuran birikimli işlemler toplumsal yapıdan türemektedir.

Rawls toplum içinde oluşan avantajlı veya dezavantajlı durumları çözmeye sadece hukuk kurallarının yeterli olamayacağını vurgulayarak temel yapının hem bu sorunları çıkarabileceğini hem de çözebileceğini vurgular. Buradan hareketle temel yapının politik kurumlar ile sosyal ve ekonomik düzenlemelerin etkileşimi ile sosyal süreçler oluşturduğunu söyler. Temel yapıdaki bu birikimli süreçler ise “her şey dâhil sistemin adalet zemini”ni belirlemektedir.

Her şey dâhil anlamda temel yapı; yüksek mahkeme gibi yasal kurumları yöneten kurallar kümesini, müsaade edilen medeni ve ailevi ilişkileri kuran kurallar kümesini (tek eşli aileleri içeren kurallar), izin verilen mülkiyet ilişkilerini belirleyen kuralları, müsaade edilebilir sosyal ve ekonomik farklılıkları belirleyen kuralları içerir. Doğal, sosyal ve tarihi şartlara bağlı olarak yaygın etkisi olan kurallar, toplum biçimiyle sadece insanların güncel arzu, istek ve taleplerini değil ayrıca kişilerin gelecekte ne tür bireyler olmak istedikleri yönünde arzu ve isteklerini de tanımlar. Ayrıca sosyal sistemi düzenleyen başlıca sosyal ihtiyaçlar için usule uygun kurallar vardır ve zaman içerisinde sabit kalamazlar, toplumun ihtiyaçlarına göre değişime uğrarlar.

Rawls adalet teorisi ve onun ilkelerinin temel yapının parçası olmamasına rağmen temel yapıyı düzenlediğini söyler. Bu ilkelerin “her daim sınırlandırılmış olarak devam eden kurumsal süreçler ve sürekli modifiye edilmiş bireysel işlemlerin birikmiş sonuçları ışığında temel yapı için ideal biçim oluşturması gerektiği” iddiasında bulunur. Yani Rawls adalet teorisi için ideal biçimi öngörür. Dayanak sağladığı zamandan, mekândan, toplumdan ve onların birikiminden kopuk inşa edilen olası her biçimsel organizasyon yıkılmaya mahkûmdur.

1.4. İdeal Biçim

Rawls’ın yazılarında “ideal biçim”, ideal olmayan şemaların nasıl oluştuğunu tanımlar. Buradan hareketle adalet ilkelerinin ihtiyaç duyduğu ve kurumları yargılayacak, onları belirli bir neden olmadan yol açacakları haksızlıklardan muhafaza edecek bir standart oluşturur. Bu kıstaslar sabit olarak kalamaz ve zamana uygun hale getirilmelidir. Güncel politik, sosyal ve ekonomik hayat; standartları zorlar, yıpratır ve esnetir.

İdeal biçim bir usul (prosedür) içerir ve birikimli şekilde, zaman içerisinde oluşur. Her kurum ya da düzenleme kendine has ideal biçim oluşturabilir. Temel yapı ideal biçimi oluşturmaktadır. Temel yapıda vücut bulan adalet zeminini korumak ve oluşabilecek yanlışları düzeltmek adına yol gösterici ideal biçime ihtiyaç duyulmaktadır.

1.5. Özgürlükçülük Ve Temel Yapı

Rawls tarafından özgürlükçü adalet teorileri -en önemli biçimi olarak eşitsiz dağıtım ilkesi teorileri- izlenmeyen serbest piyasa düzenine vakfedilmiş doğal özgürlük sistemleri olarak adlandırılırlar. Aslında bu gibi teoriler eşit özgürlükleri garantiler fakat doğal ve sosyal şartların sonucunda oluşan avantajları telafi edici girişimler olmadan garantileyemez.

Nozick'in özgürlükçülüğü devlet müdahalelerine karşın bireysel hakların korunduğu bir adalet teorisinin yapılandırılması gerektiğini savunur. Görüşüne uyumlu şekilde ekonomik hakların ve yükümlülüklerin yeniden taksiminde etkili olan dağıtım anlaşmalarının toplum 'desenlendirmesi'ni düzenlememesi gerektiğini iddia etmektedir. Nozick'e göre otonom faktörlerce özgür olarak seçilen her ekonomik düzenleme adildir. İktisadi aktörlerin kendi üretken çabalarıyla elde ettikleri ekonomik faydalar -diğerlerinin gönüllü ekonomik işlemlerini ihlal etmedikleri sürece- bu gibi diğer etkenlerin müdahalesi olmadan kazançlarının her türlü haklarından yararlanmaya yetkilidirler. Bir kişinin edinimlerini nasıl elde ettiği özellikle bir meseledir.

Rawls'ın özgürlükçülüğü reddetmesinin temel sebebi, temel yapıyı gözetleyen daha güçlü bir yönetsel ilke yokluğunda sosyal, tarihsel ve doğal olaylardan oluşan adaletsizliklerin ortaya çıkmasıdır. Ne sosyal eşitsizlikten muzdarip olanlar ne de bu avantajlardan yararlananlar durumlarını hak ederler. Talihsiz şekilde eşitsizliklerin azaltılmasına yönelik tazminat (telafi) talep etme konusunda çekingendirler. Rawls'ın fark ilkesi ile birlikte temel eşit özgürlükler ve adil fırsat eşitliği öngören geniş sistemi, eşitsiz avantajı azaltmaya yönelik izin verme niyetindedir. Yani Rawls kişisel edinimleri (çabaya dayalı kazanımları) ihmal etme eğilimindedir ve toplumsal denge için dezavantaj oluşturan özgürlükleri reddetmektedir.

Nozick'in argümanının sorunu Rawls'ın eserlerindeki temel yapı rolünü ihmal etmesidir. Nozick adalet edinimleri, alacaklar, devirler, sosyal kurumların düzenlemeleri gibi hususları göz önüne almada başarısız olmuştur. Organizasyonel sorunları ve temel kurumsal yapıları açıkça önemsememiştir (göz ardı etmiştir). Nozick bireysel verimlilik ve çaba gibi adil sosyal sonuçlarla ilişkili olarak belirlenen tarihsel değerlendirmelerin mükemmel derecede doğru olması için ısrar ederek yanılığa düşmektedir.

Hak iddia etmede bireylerin 'katkı' ya da 'yetki' değerinin hakkaniyete uygun şekilde verildiğinin veya verilmemişinin kararı açıklanmadan önce piyasalar etkin kriterlerle düzenlenmelidir. Temel yapıda içindeki adaletin nasıl yerleştirildiği teorisi yalnızca bir cevap sağlar ve bu amaç Rawls'ın tüm teorisine rehberlik eder. O, eğer adil sonuçlarla belirlenen temel yapıyı göstermede başarılı olursa Nozick ne Rawls'a karşı ne de Rawls'ın eserinin öncelikli amacını anlamada karşıt bir argümana sahip olacaktır. Zira Rawls'a göre hiç kimse genetik şans, toplumdaki kayırlmışlık durumu ya da her ne olursa olsun kabiliyetlerini geliştirmeye kendisini motive edecek güçlü özelliklerine dayanarak bunların sonuçlarını da sahiplenme iddiasında bulunamaz. Dolayısıyla Rawls ile Nozick özgürlükçülük konusunda zıtlık içerisindedir. Temel yapı içerisinde bireylerin katkıları sonucunda sahip oldukları şeyleri kendileri için mi yoksa toplum için mi elde ettikleri konusunda ayırım içerisindedirler. Bu noktada sosyal adaleti sağlama açısından (tam anlamıyla eşit derecede bir gelir bölüşümü sağlanamamakla birlikte) Rawls'ın dezavantajlıları avantajlı konuma getirme düşüncesiyle özgürlükçü teorileri reddi rasyoneldir.

1.6. Beauchamp'ın Genel Değerlendirmesi

Beauchamp adalet, sosyal adalet, bölüştürücü adalet, fark ilkesi, tahsise dayalı adalet, ideal biçim, temel (toplumsal) yapı, her şey dâhil sistem ve adaletin zemini, özgürlükçülük, faydacılık, eşitlikçilik, birinci ve ikinci ilkeler üzerine görüşlerini açıklamaktadır. Rawls'a genel olarak katılmakla birlikte Beauchamp'ın görüşleri Rawls'ın 'temel (toplumsal) yapı' argümanının analizi şeklinde gerçekleşmektedir. Ayrıca bölüştürücü adalet konusunda diğer

teorisyenlere nazaran Rawls'ın teorisini daha derin ve kompleks bulduğunu belirtir. Tarihsel (engel durumları, geçirilen kazalar), doğumdan kaynaklanan (zaman içerisinde miras yoluyla geçen mülkler) ve doğal yeteneklerin oluşturduğu eşitsizliklerin fark ilkesini meydana getirdiğini kabul eden Beauchamp, sayılan eşitsizliklerin bir şekilde telafi edilmesini toplumun düzeni için etik açıdan gerekli görerek Rawls'a katılmaktadır. Rawls'ın sosyal adaleti sağlayıcı, her şey dâhil sistemin adaletin zeminini oluşturmadaki ideal biçim ve saf usuli kuralar seti oluşturması ile temel (toplumsal) yapıya katkılarını olumlu karşılayan Beauchamp, özgürlükçülüğü reddetmesini de makul bulmaktadır.

2. J. Greenberg'in İktisadi Adalet Teorisi Bağlamında İşletmelerde Adalet Dağıtım Üzerine Değerlendirmeleri

Adalet teorisinin pratik uygulamaları için değerlendirme ölçütleri oluşturarak işletmelerde performans-adalet-ücret dengesini tesis etmek adına neler yapılması gerektiğini araştıran Greenberg, dağıtıcı adalet ya da adalet dağıtımını şeklinde tercüme edilebilecek "*distributive justice*" kavramını mikro analizlerinde kullanmıştır. Greenberg, "*The Distributive Justice of Organizational Performance Evaluations*" (Greenberg, 1986: 337-351) başlıklı makalesinde örgütsel davranışları oluşturan eğilimleri tespit ederek kurum içi harmoniyi sürdürülebilir kılabilecek kriterleri belirleme amacı gütmüştür.

Öncelikle örgütsel davranış kavramına istinaden kısaca beklenti teorisi ve zıttı olan adalet teorisi açıklanmalıdır. Daha ileri bir aşama olarak süreçlere ve sonuçlara ilişkin dağıtıcı adalet ve prosedürel adalet tanımlamaları yapmak gerekmektedir.

Beklenti teorisi, çalışanların iş yerinde istedikleri sonuçları elde edemeyecekleri sorusu ile ilgilenirken buna karşılık (işletme sistemi açısından) adalet teorisi çalışanların istediği sonuçları alabilirse, bu sonuçların adil olup olmayacağıyla ilgilenmektedir (Stroh, Northcraft & Neale, 2002: 78). Beklenti teorisi, bireysel faydayı maksimize etme amacı gütmektedir. Adalet teorisi ise sadece çıktılarının kişilere sağladığı yararı değil aynı zamanda üretilenin elde edilmesinde adil davranılıp davranılmadığını da ele almaktadır. Elemanlar açısından organizasyonel işleyişte yarışan çıkarlar uyum gösterdiği müddetçe beklenti teorisi makul eylemler sağlamaktadır. Aksi durumda ise öncelikle kendi menfaatini korumak isteyen işçilerin adalet talebi ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla normal şartlar altında (liberal iş ortamı) yararı hakka önceleyen beklenti teorisinin koşulları genel kabul görerek işlevsel olmakta iken, denge bozulduğunda adalet teorisi zaruretten dolayı gündeme gelir ve hakkı yarara yeğ kılabilecek koşulları tesis eder.

İşletmelerde verimlilik için harmoni gerekliliği tespit edildiğinde beklentileri tatmin edecek yönetim araçlarının tatbik edilmesi önem arz etmektedir. Öncelikle işçilerin kişisel ihtiyaçlarını karşılayabilecek koşulları oluşturmak her organizasyonun görevidir. Asgari çalışma şartları tahsis edilemediğinde beklenti teorisi uygulanamaz ve bireysel adalet hissi zedelenir. Bütün bunların yaşanmaması için kurum paradigması makul ve rasyonel kurallar dâhilinde inşa edilmelidir.

Dağıtıcı adalet alınan sonuçların adilliği ile ilgilenirken prosedürel adalet bu sonuçların belirlendiği sürecin adaleti ile ilgilidir (Stroh, Northcraft & Neale, 2002: 79). Dağıtıcı adalet, eşitlik teorisi ile ilişkilidir. Dolayısıyla çalışanların beklentilere uygun sonuçlar elde ettiğinde alacakları maaş, prim, ikramiye, statü artışı vs. ile ilgilidir. Ödüllendirme ve cezalandırma aşaması olarak da değerlendirilmektedir. Elemanların örgütsel harmoniye dayalı olarak hangi davranışları sergileyerek pozitif geribildirimler elde edebileceğini ve edinimlerini kendi yararına en çoklaştıran eylem kalıplarını ne düzeyde ortaya koyması gerektiğini sezgisel ve formel biçimde ortaya koymaktadır.

Dağıtıcı adalet ve eşitlik teorisi sonuçlara odaklanırken, prosedürel adalet bu sonuçların nasıl belirlendiğine (tanımlandığına) önem vermektedir. Prosedürel adalet teorisi

çalışanların, çıktılarının etkinliğini belirlemek için kullanılan ölçütlerin adil olduğuna inandıklarında yaptıkları işin sürecinden ve sonuçlarından daha memnun olduklarını ileri sürmektedir (Stroh, Northcraft & Neale, 2002: 82). Önyargısız, tutarlı, etik, hatalar olduğunda düzeltilebilme imkânı veren, doğru bilgilere dayanan prosedürlerin işçi ve işveren arasında güvene dayalı ilişkiyi tesis edeceğini söyleyen teori, Greenberg'in çalışmasına öncülük edecek temel adalet ilkelerindedir.

Hayatın akıp giden anlık, kısa ve uzun vadeli dengeler bütününe içeren bir süreç olduğu belirlenirse bu teori bazı olumlu sonuçlara yol açan prosedürlerin ileride tekrarlanması, negatif olanların ise engellenmesi hakkında bilgi setleri sunar. İktisadi adaleti zedeleyen eylem biçimlerinin de uzun zaman dilimlerini kapsayan birikimlerin sonucu olduğu düşünüldüğünde ilgili süreçlerin hangi prosedürlerle gerekçelendirildiğini bilmek önem arz eder. Yeni çözümler eski ve süregelen problemlerin işleyiş biçimini idrak ederek onların etkilerini giderici politikalar üretmekle sağlanabilir.

Bu tanımlardan hareketle Greenberg çalışmasında; bir öğrencisinin istem dışı olan puan hesaplama hatası sonucu yüksek not aldığı halde sistemde düşük not almış gibi görünmesine istinaden gelişen süreçte olanları değerlendirmiştir. Yapacağı deney için kendine bir başlangıç noktası veren bu durum, gösterilen çabanın hak edilen sonuçla neticelenmemesi halinde insanlarda nasıl etkiler doğuracağını test etmeye yönelik bir araştırmaya yol açmıştır. Bunu da ileride muhtemelen çalışan ve işveren olması muhtemel 176 üniversite öğrencisine (Greenberg, 1986: 344) uyguladığı denemelerle yapmıştır. Çalışmalarından hareketle örgütsel adaletin mahiyetini kavramaya yönelik oluşturduğu tablo şu şekildedir:

Tablo 1. Performans Değerlendirmesi: Adımlar, Yasal Hususlar ve Örgütsel Adalet Sorunları

Performans değerlendirme aşamaları	Yasal hususlar	Örgütsel adalet konuları
1. İş analizi yürütmek	Değerlendirmeler gerçekte yapılan (çalışılmış olan) işe dayanmalıdır.	
2. Değerlendirme araçları geliştirmek	(Değerlendirme)araçları işle ilgili kriterlerle bağlantılı olmalıdır.	Prosedürel (usuli) adalet: Değerlendirme prosedürleri, önyargılı etkilerden arındırılmalıdır.
3. Değerlendiricileri seçmek		
4. Değerlendiricileri eğitmek	Araştırmacılar, işe, derecelendirme ölçeklerine aşina olmalı ve oranların performanslarını gözleme ve ölçme fırsatına sahip olmalıdır.	
5. Performansı ölçmek		
6. Orana göre değerlendirmeyi paylaşmak		
7. Yeni performans hedefleri belirlemek		
8. Performansı ödüllendirin veya cezalandırın	Ücret yükseltme, terfi ve transferlerin nitelikleri kamuya açıklanmalıdır. Personel (ödül ve ceza) kararları geçerli bir performans değerlendirme prosedürü ile gerekçelendirilmelidir.	Dağıtıcı adalet (adalet dağıtımı): İdari kararlar değerlendirme sonuçlarıyla orantılı olmalıdır.

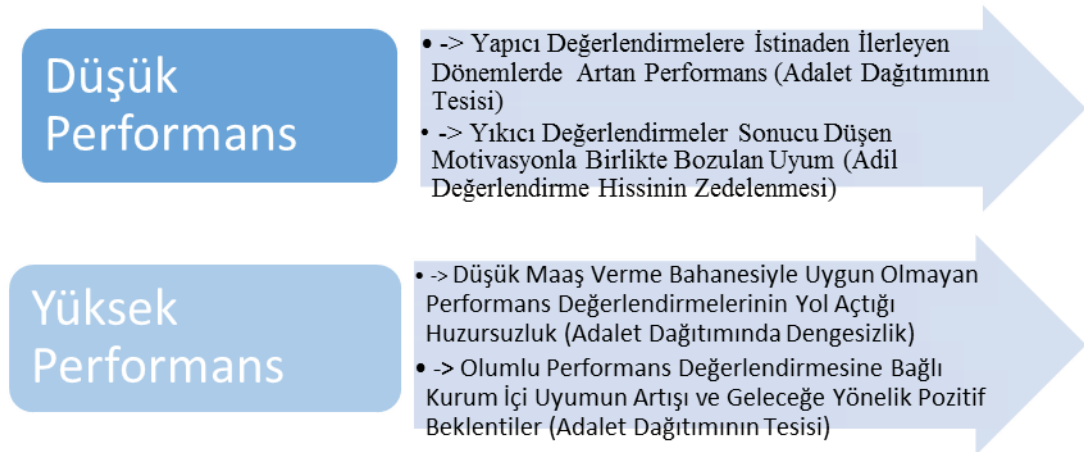
Kaynak: (Greenberg, 1986: 341): (Latham & Wexley, 1981)'den uyarlanmıştır.

(Klasson, Thompson, & Luben, 1980)'den uyarlanmıştır.

Greenberg denemeleriyle örgütsel adalet dağıtımında performans analizleri ve kıdem, terfi gibi hususlarda çalışanları tatmin edecek kriterlerin etkinliğini sınamak istemiştir. Elde ettiği verilere istinaden birtakım kıstaslar tespit etmiştir. Performansın değerlendirilmesini aşamalar halinde deyim yerindeyse 'komut mekanizması' şeklinde tasnif etmiştir. Buradan hareketle işleyişin silsilesini yasal açıdan gerekçelendiren hususları açıklamaktadır. Bulgulara istinaden söylenebilir ki ister teorik ya da pratik olsun isterse de deneysel ya da eylemsel olsun mikro ölçekte yani bir iş kurumu düzeyinde değerlendirildiğinde performans ve ücrete dayalı adaleti sağlamak için algıların önemi iyi irdelenmelidir. Mevcut deneklerin (Greenberg'in çalışmasında öğrenciler olmasına rağmen reel sektöre uygulandığında çalışanlar) atfettikleri değer ölçütleri işletmelerde genelde süreç sonunda gösterdikleri çalışmayı değerlendiren performans analizlerine ve ücret düzeyine bağlıdır. Düşük performans sonrasında yıkıcı olmayan ve fakat mevcut durumu da sağlıklı şekilde ortaya koyup geleceğe dair çalışana umut veren performans değerlendirmeleri ilerleyen süreçte olumlu çıktılar sağlayabilir. Tersine elemena motivasyon babında hiçbir etki sağlamayacak, çalıştığı kuruma inancını zedeleyebilecek aşırı negatif sonuç analizleri hem o çalışana hem de etkileşime girdiği diğer çalışanları olumsuz etkileyerek örgütsel adalet ve güven hissini zedeleyecektir.

Yüksek performans sonunda sırf çalışana daha az maaş vermek adına yapılacak olumsuz performans değerlendirmeleri o birey adına hayal kırıklığına yol açarak ilerleyen zaman diliminde hem performans düşüşlerine hem de kurum içi ahenk bozulmalarına yol açabilir. Kıdem ve terfi işlemleri de dağıtıcı adaletin örgüt yapısında sürdürülebilirliği sağlama hususunda önem arz etmektedir. Uygun nitelikler doğrultusunda gerçekleştirilen terfiler adil addedilecek ve çalışanların performansını artıracaktır. Aksi takdirde amir konumundaki kişilere gereken saygı gösterilmeyecek ve işler aksayacaktır, kurum içi disiplin bozulacaktır. Dağıtıcı adaleti tesis edemeyen ve geçmişinde ücret, performans değerlendirme konusunda soru işaretleri bulunan işletmeler çalışanlara güven vermeyecektir. İktisadi adaleti eşit işe eşit ücret ve performansın adil şekilde ödüllendirilmesi temelinde gerçekleştirebilen kuruluşlar başarılı olma eğilimindedir. Sürdürülebilirliği nitelikli çalışanlardan oluşan kaliteli ekipler ve onların işletmeye olan inançlarını uzun yıllar sağlam kılabilen (örneğin aile şirketlerinde üçüncü, dördüncü ve daha fazla kuşaklara kadar) örgütler ulusal düzeyi aşip uluslararası kuruluşlara dönüşebilmektedir. Nitekim günümüzde çok uluslu şirketler olarak karşımıza çıkan oluşumlar da zamanında aile şirketleri olarak ortaya çıkmışlar ve ilerleyen süreçte değerlerini katlayarak günümüzdeki konumlarına ulaşmışlardır.

Şekil 1. Performans Bağlıları

Kaynak: Greenberg, 1986: Derleme

Ulaşılan sonuçlara istinaden; işletmelerde örgütsel adalet dağıtımını bağlamında adaleti tesis etmek için olumlu beklentileri sürekli kılmalı, çalışmaya bağlı olarak adil ücret politikası benimsenmeli, temel ücret-prim-ikramiye vs. gibi vaat edilen edimler zamanında ve önceden tespit edilen miktarlarda gerçekleştirilmelidir.

Sonuç ve Tartışma

Rawls'ın teorisi bağlamında makro ve mikro adaleti, iktisadi adaleti analiz eden Beauchamp ve Greenberg'in değerlendirmeleri dikkat çekicidir. Zira toplumun yapı taşı olan kurum ve kuruluşların sosyoekonomik ve sosyokültürel sisteme etkileri her daim önem arz etmektedir.

Beauchamp'ın Rawls'tan hareketle elde ettiği sonuca göre adalet; sosyal, bölüştürücü ve tahsise dayalı kapsamlarda incelenmeli ve hayat evrenini ideal biçime uygun inşa eden temel (toplumsal) yapının gerekçelendirdiği her şey dâhil sistem ile bütünleştirmelidir. Zira adaletin zemini özgürlükçülük, faydacılık, eşitlikçilik, birinci ve ikinci ilkeler üzerine görüşler dahilinde ancak bu şekilde sağlam bir konuma oturtulabilir. Dolayısıyla bölüştürücü adalet; engel durumları, geçirilen kazalar gibi keyfi ve tarihi durumları, doğum ile elde edilip miras ile devredilebilen mülkiyet haklarını ve doğal yeteneklerin oluşturduğu eşitsizlikleri de çözümlenebilecek bir perspektifte ele alınmalıdır. Bunun için zikredilen kısıtlayıcı ve eşit olmayan şartların oluşturduğu kusurlar fark ilkesiyle telafi edilmelidir. Zira sürdürülebilirlik açısından toplum düzeni bunu gerektirmektedir. Temel yapının öncelikli öğelerinin işleyişi sağlanmadığında (Rawls'a göre bunlar eşit özgürlüğü anlamlı kılan birinci ilkelerdir) ikinci ilkenin süregelen dezavantajları dengeleyemeyeceği ve dahi bireylerin amaçları peşinde koşamayacağı bir ortam tezahür edebilir. Dolayısıyla sistem, hem dağıtıcı hem de telafi edici adaleti makul şartlar içerisinde yerine getirebilecek politikaları üretmelidir.

Greenberg'e göre serbest piyasaların işleyişinde çok büyük bir rol üstlenen işletmelerin fonksiyonlarını yerine getirebilmeleri için örgütsel adalet sağlanmalıdır. Bunun için adalet hissiyatına uygun olarak çalışanların beklentileri dağıtıcı ve prosedürel adalet bağlamında şekillendirilmelidir. Kurum içi paydaşlık ve aidiyet bilinci oluşturulmalıdır. Zira elemanların hayat standardını sabit bir düzeye getiren ve yükselten uygulamalar mütemadiyen takdirle karşılanmaktadır. İşletmelerin kısa, orta ve uzun vadede öngördüğü ekonomik performansı sağlamaya uyum gösterecek kişilerin seçiminde belirleyeceği kriterler hem mikro bazda kuruluş için hem de makro ölçekte ülke ve piyasa için olumlu etkiler doğuracaktır. Dolayısıyla işletme yönetiminin profesyonel bir iş olduğu bilincinden hareketle örgütsel adalet sosyal, kültürel, psikolojik ve ekonomik boyutlarıyla ele alınarak tüm aktörler için en ideal ve verimli şartları oluşturabilecek ortak bir adalet zemini bulunmalıdır.

Faydacılığın sistemi kuşattığı ve doktriner bağlamda ortaya koyduğu ilkelerin tüm birimlere sirayet ettiği bir çağda Rawls'ın eşitlikçilik üzerine savlar geliştirip toplumları daha adil ve hakkaniyete uygun bir paylaşımaya sevk etmeye yönelik çabaları AngloAmerikan ve AngloSakson düşünce yapısında yeni ufuklar açmıştır. Rawls'ın adaletin algılanma biçimine dair getirdiği yeni anlayışı özümsemiş ve daha ileri yorumlarla birlikte çözümler sunan Beauchamp ve Greenberg'in görüşleri adalet üzerine zihin yoran herkesin faydalanabileceği argümanlar ortaya çıkarmaktadır.

Kaynakça

- Beauchamp, T. (1980). Distributive Justice and the Difference Principle. H. E. Blocker, & E. H. Smith içinde, *John Rawls' Theory of Social Justice: An Introduction* (s. 132-161). Ohio: Ohio University Press.
- Dworkin, R. (1979). *Original Position*. Reading Rawls. Ed. Norman Daniels, New York, Basic Books, 16-53.
- Greenberg, J. (1986). The Distributive Justice of Organizational Performance Evaluations. H. W. Bierhoff, R. L. Cohen, & J. Greenberg içinde, *Justice in Social Relations* (s. 337-351). New York: Plenum Press.
- Klasson, C. R., Thompson, D. E., & Luben, G. L. (1980). How Defensible Is Your Performance Appraisal System? *The Personnel administrator* (25), 77-83.
- Kocaoğlu, M. (2015). *John Rawls Adalet Teorisi ve Temel Kavramları*. İkinci Baskı. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Latham, G., & Wexley, K. (1981). *Increasing Productivity through Performance Appraisal*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- MacIntyre, A. (1988). *Whose Justice? Which Rationality?* Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press.
- MacIntyre, A. (2001). *Erdem Peşinde Ahlak Teorisi Üzerine Bir Çalışma*. (M. Özcan, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Nozick, R. (1974). *Anarchy, State and Utopia*. New York: Basic Books.
- Nozick, R. (2006). *Anarşi, Devlet ve Ütopya* (2. b.). (A. Oktay, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Rand, A. (2004). *Kapitalizm: Bilinmeyen İdeal*. (B. B. Özipek, Dü., & N. Kandemir, Çev.) İstanbul: Plato Film Yayınları.
- Rawls, J. (1999). *A Theory of Justice Revised Edition*. Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press Cambridge.
- Rawls, J. (2000). *Lectures On The History Of Moral Philosophy*. (B. Herman, Dü.) Massachusetts: Harvard University Press.
- Rawls, J. (2000). *The Law of Peoples: With "The Idea of Public Reason Revisited"* (2. b.). Cambridge, Massachusetts, ABD: Harvard University Press.
- Rawls, J. (2006). *Halkların Yasası ve "Kamusal Akıl Düşüncesinin Yeniden Ele Alınması"* (2. b.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Rawls, J. (2007). *Siyasal Liberalizm* (1. b.). (M. F. Bilgin, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Rawls, J. (2017). *Bir Adalet Teorisi*. (V. A. Coşar, Çev.) Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Sandel, M. J. (1998). *Liberalism and the Limits of Justice*. Cambridge: University of Cambridge Press.
- Sandel, M. J. (2014). *Liberalizm ve Adaletin Sınırları*. (A. E. Zeybekoğlu, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Sandel, M. J. (2015). *Adalet: Yapılması Gereken Doğru Şey Nedir?* (3. b.). (B. Kalkan, Dü., & M. Kocaoğlu, Çev.) Ankara: BigBang Yayınları.
- Stroh, L. K., Northcraft, G. B., & Neale, M. A. (2002). *Organizational Behavior: A Management Challenge* (3. b.). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Taylor, C. (2006). *Modern Toplumsal Tahayyüller*, Çev. H. Koyukan. İstanbul. Metis.
- Taylor, C. (2011). *Modernliğin Sıkıntıları*. (2. b.). Çev. U. Canbilen. İstanbul. Ayrıntı Yayınları.